

FINAL DRAFT -versio

Artikkeli julkaistuna:

Rastas, Anna & Leila Koivunen & Kalle Kallio (2021) Vastuullinen museotyö – Marginaalien tunnistamisesta vähemmistöjen mukaan ottamiseen ja dekolonisointiprojekteihin. Teoksessa Rastas, Anna & Koivunen, Leila (toim.) (2021) Marginaaleista museoihin. Vastapaino, 21 – 56.

Anna Rastas & Leila Koivunen & Kalle Kallio

<OTS1> Vastuullinen museotyö. Marginaalien tunnistamisesta vähemmistöjen mukaan ottamiseen ja dekolonisointiprojekteihin </OTS1>

Museoilla on kulttuuriperinnön säilyttämisen ja esittämisen lisäksi laajempikin merkitys maailmankuvaamme, kulttuureja ja sosiaalisia suhteita muovaavina instituutioina. Jo vuosikymmenien ajan keskustelut museoiden tehtävistä ja vastuusta tiedon tuottajina ovat muuttaneet museoissa tehtävää työtä. Tässä artikkelissa esittelemme noita keskusteluja ja analysoimme museoiden toiminnassa tapahtuneita muutoksia lähtökohtina yhteiskunnallinen ja globaali tasa-arvo sekä sitä uhkaava marginalisaatio.

Museotyön kytköksiä sosiaaliseen tasa-arvoon voi tutkia lukuisista eri lähtökohdista. Sekä museo- ja näyttelytutkimus että sosiaalisten suhteiden ja marginalisaation tutkimus ovat laajoja monitieteisiä tutkimusaloja.¹ Museokenttäkin koostuu erilaisista historiallisista museoista, taidemuseoista ja etnografisista museoista aina erikoismuseoihin. Alalla tehdään monenlaista ammattitaitoa vaativaa työtä tutkimuksesta, kokoelmatyöstä ja kuratoinnista museopedagogiikkaan, viestintään ja markkinointiin. Sen sijaan, että keskittyisimme vain joihinkin museotyön osa-alueisiin tai museoiden merkityksiin joillekin määrätyille vähemmistöille, esittelemme tässä artikkelissa laajemmin museoiden sosiaalista vastuuta ja marginalisaatiota koskevia keskusteluja ja samalla museotyön moniulotteisuutta.

Käsitteellä museotyö viittaamme kaikkeen museoissa tehtävään ja museoinstituutiota määrittelevään toimintaan. Se pitää sisällään niin museoiden arkiset tehtävät, alaa koskevan tutkimustoiminnan kuin alan moniammatillisen kehittämisen, kansainvälinen yhteistyö mukaan lukien. Vaikka museoiden rooleista ja vastuista alan kansainvälisillä foorumeilla käydyt keskustelut eivät aina nouse julkiseen keskusteluun Suomessa, ne ovat vaikuttaneet myös meillä tehtävään museotyöhön. Laajasti määriteltynä museotyön käsite ohjaa tarkastelun moninaiseen toimijuuteen ja siihen kytkeytyviin sosiaalisiin – myös globaaleihin – suhteisiin ja rakenteisiin. Samalla se

¹ Museoiden ja museotyön tutkimusta tehdään monilla tieteenaloilla ja erilaisten koulutusohjelmanimikkeiden alla, esimerkiksi museologiassa, kansatieteessä, etnologiassa, perinteentutkimuksessa, antropologiassa ja kulttuurien tutkimuksessa, sosiologiassa, kulttuurintutkimuksessa sekä historian tutkimuksessa. Museolaki edellyttää museoammattilaisilta soveltuvaa korkeakoulututkintoa sekä museologian perusopintoja.

mahdollistaa museotyön materiaalisten (esineet, rakennukset ja tekniikka) ja kulttuuristen (alan perinteet, näkemykset ja tieto) ulottuvuuksien tutkimisen.²

Analyysimme tavoitteena on luoda kuvaus museoista yhteiskunnallisina toimijoina, jotka osana toimintaansa tulevat ottaneeksi kantaa sosiaalista vastuuta ja globaaliakin tasa-arvoa koskeviin kysymyksiin. Tutkimusotteemme on etnografinen ja historiografinen. Aineistoina hyödynnämme eri lähteistä keräämiämme kotimaisia ja kansainvälisiä museotalalla käytyjä keskusteluja, aiempien ja nykyisten museotoimintaan kytkeytyvien hankkeidemme aineistoja ja tuloksia³ sekä muuta tutkimuskirjallisuutta. Analyysi on toteutettu ristiinlukemalla näitä aineistoja sekä museoita, sosiaalisia suhteita ja marginalisaatiota käsitteleviä tutkimuksia. Voidaksemme hahmottaa erilaisia marginalisaatiota tuottavia museotyön käytäntöjä olemme soveltaneet myös intersektionaalisuuden ideaa tarkastelemalla erilaisten marginalisoitujen ryhmien asemaa suhteessa museoihin. Analyysissa painottuvat aiheet, joista Suomessa ei ole vielä tehty kovinkaan paljon tutkimusta, vaikka käytännön museotyön kentällä moniin tässä tarkasteltaviin kysymyksiin onkin jo tartuttu. Lähtökohtana on museotoiminta Suomessa, mutta sen ymmärtäminen edellyttää alan kansainvälisyyden ja erilaisten yllirajaisten suhteiden⁴ ja kulttuurivaikutteiden tarkastelua osana analyysia. Museoala on aina ollut kansainvälinen, mikä on määrittänyt jopa pienten paikallisten museoiden toimintaa.

Esittelemme ensin analyysimme keskeiset käsitteet, joita ovat marginalisaatio ja marginalisoidut ryhmät sekä intersektionaalisuus analyysimme lähestymistapana ja yhtenä näkökulmana käytännön museotyöhön. Tiivistämme myös museoiden tehtävistä sekä yhteiskunnallisesta ja globaalista vastuullisuudesta käytyä keskustelua. Sen jälkeen tarkastelemme, miten Suomessakin museotyössä valtaa pitävien näkökulmat ovat ohittaneet joidenkin ryhmien ja asioiden olemassaolon ja miten noista marginaaleista on kuitenkin tultu museoihin. Viime vuosina museoiden vastuullisuutta koskevia haasteita ja vaatimuksia ovat aiheuttaneet erityisesti kansainvälisen liikkuvuuden lisääntyminen, vähemmistöjen identiteettipolitiikka sekä dekolonisaatiota koskevat keskustelut. Näiden merkityksiä museotyölle analysoimme artikkelin loppupuolella.

<OTS2> Marginalisaation käsite ja intersektionaalinen lähestymistapa </OTS2>

Keskusteltaessa yhteiskunnallisesta vastuusta ja tasa-arvosta puhutaan usein enemmistöistä ja vähemmistöistä. Erilaisia hierarkioita ja valtasuhteita eivät kuitenkaan määritä vain joihinkin ryhmiin lukeutuvien ihmisten määrä muihin ryhmiin suhteutettuna. Sukupuolijärjestelmä on tästä hyvä esimerkki. Kysymyksiä vähemmistöistä ei silti voi ohittaa keskusteltaessa (epä)tasa-arvosta, koska enemmistöillä on paremmat mahdollisuudet omien näkemystensä esiin tuomiseen. Määrään viittaava käsite vähemmistö on kuitenkin alettu yhä useammin korvata käsitteellä marginaali(ryhmä). Se viittaa suuremmin siihen, millaisia sosiaalisia suhteita ja valtasuhteita eri ryhmien välillä vallitsee. Valtasuhteet määrittävät myös kulttuuria, ja valtakulttuurista tulee helposti normi. Keskustelu valkoisuuden normin purkamisesta on lisääntynyt viime vuosina Suomessa ja

² Ulkomaisessa tutkimuskirjallisuudessa tällaiseen asioiden ja prosessien moninaisuuteen museoiden tutkimisen lähtökohtana on viitattu esimerkiksi Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin teoretisointien innoittamalla käsitteellä *assemblage*. Esim. Levitt 2015, 8–9, 154 (viite 45).

³ Esim. Kallio 2010; Koivunen 2015; Rastas 2016; 2020. Kallio on toiminut tässä artikkelissa mainitun Työväenmuseo Werstaan johtajana vuodesta 2005 alkaen.

⁴ Esim. Meyer & Savoy 2014.

muissa Pohjoismaissa.⁵ Mielikuvat suomalaisista Elovena-tyttöinä ja Elovena-tytöstä ikuisesti valkoisena muuttuvat hitaasti, ellei niitä aleta tietoisesti kyseenalaistaa ja muuttaa.

Marginaali viittaa tässä fyysisen paikan sijaan olosuhteisiin ja sosiaaliseen asemaan, jossa on vähemmän valtaa määrittellä asioita ja vaikuttaa niihin kuin keskustassa. Toisaalta marginaalikulttuurikin saatetaan arvottaa valtakulttuuria tärkeämmäksi ja ensisijaiseksi tietämisen paikaksi silloin, kun keskustellaan epätasa-arvosta ja marginalisaatiosta.⁶ Näitä kysymyksiä ovat käsitelleet erityisesti jälkikolonialiteoreetikot,⁷ ja museo- ja kulttuuriperintötyönkin kentillä niistä on alettu yhä useammin puhua myös dekolonisaationa.⁸

Sosiaalisia asemoitumisia ja niiden merkityksiä korostavasta identiteettipolitiikasta on tullut Suomessakin yhä keskeisempi osa julkista keskustelua. Erityisesti aktivismin kentillä marginaalin ja marginaaliryhmien sijaan tai niiden ohella on alettu puhua marginalisaatiosta ja marginalisoiduista ryhmistä. Näin on haluttu välttää sellaista essentialismia eli olemuksellistamista, jossa jotkin asiat nähdään tiettyjen ryhmien ominaisuuksina sen sijaan, että niitä tarkasteltaisiin sosiaalisissa suhteissa syntyneinä ja myös muuttuvina asemoitumisina. Puhe marginalisaatiosta ja marginalisoiduista kiinnittää huomion niihin prosesseihin ja rakenteisiin, joiden seurauksena jotkut ihmiset tai jotkin asiat ovat syrjäytyneet. Samanlainen logiikka sisältyy esimerkiksi keskusteluihin käsitteiden rotu ja rodullistettu eroista.⁹

Museotyöhön sovellettuna marginalisaation käsite ohjaa kysymään: Keiden historioita museoissa tallennetaan ja kerrotaan? Keiden näkökulmista nuo tarinat ja muu museoiden välittämä tieto on tuotettu ja keiden tarinat, kokemukset ja näkökulmat on jätetty syrjään tai vaiettu? Jos pyrkimys yhteiskunnalliseen ja globaaliin tasa-arvoon ajatellaan yhdeksi museoiden toimintaa ohjaavaksi ideaksi, on kysyttävä myös, miten syrjään jääneitä ääniä ja puuttuvia näkökulmia saataisiin paremmin osaksi museoiden välittämää tietoa. Tästä puolestaan seuraa kysymyksiä siitä, ketkä tietoa museoissa tuottavat ja keitä ajatellaan museoiden yleisöiksi. Miten museotyöhön voi vaikuttaa esimerkiksi museotyöntekijän oma suhde niihin yhteisöihin ja kulttuureihin, joista museoissa kerrotaan?¹⁰

<KUVATEKSTI> Kuva 1. Erilaiset marginalisoidut ryhmät ovat alkaneet saada näkyvyyttä taidemuseoissa. Visuaaliseksi aktivistiksi itsensä määrittelevä eteläafrikkalainen Zanele Muholi on dokumentoinut jo kauan maansa LGBTI-yhteisöjen elämää. Muholin töitä esittelevä näyttely Amsterdamissa Stadelijk-museossa vuonna 2017 käsitteli muun muassa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuneita viharikoksia. Kuva: Anna Rastas. </KUVATEKSTI>

[Kuva 1., seinästä jolla paljon mustavalkoisia kuvia eteläafrikkalaisista LGBTI-ihmisistä, kuva sisältyy Mirkan valitsemiin, WP20171011_17_46_39_pro.jpg]

⁵ Esim. Lofsdottir & Jensen 2012; Rastas 2019. Valkoisuudesta visuaalisessa kulttuurissa Suomessa esim. Rossi 2012; Kallio-Tavin & Tavin 2018.

⁶ Harding 1996.

⁷ Suomeksi jälkikolonialiteorioista esim. Kuortti ym. 2007. Alan tutkimuksen reiteistä suomalaisiin keskusteluihin Koivunen & Rastas 2020.

⁸ Esim. Thomas 2010; Chambers ym. 2014; Turunen 2020.

⁹ Esim. Miles 1994, 109–114; Hall 1997. Tässä artikkelissa, kuten rasismien tutkimuksessa yleisesti, rotu ymmärretään sosiaalisesti konstruktioksi, toisin kuin vanhoissa rotuopeissa tai monissa rasisisissä diskursseissa.

¹⁰ Ks. esim. Zimmermann 2010; Aikio 2018.

Marginalisoituja ryhmiä koskevilla hankkeilla saatetaan helposti keskittyä vain joihinkin ihmisryhmiin, vaikkapa naisiin tai siirtolaisiin, mikä jättää toiset, esimerkiksi vammaiset, tasa-arvokeskustelujen ulkopuolelle. Sosiaaliset hierarkiat ovat kompleksisia ja niihin asemoitumiset monimutkaisia prosesseja. Yksilöinä voimme asemoitua erilaisten subjektipositioittemme kautta (esimerkiksi tummaihoisina miehinä, ruotsinkielisinä ikäihmisinä tai hyvin koulutettuina maahanmuuttajina) samanaikaisesti moniin erilaisiin enemmistöihin ja vähemmistöihin tai marginalisoiutuihin ja niihin, joilla on enemmän vaikutusvaltaa. Harvemmin pelkästään jokin yksi asia määrittelee mahdollisuuksiamme kansalaisina ja maailmankansalaisina. Museoiden välittämä tieto on yksipuolista, jos se ohittaa sen moninaisuuden, jonka keskellä elämme. Sellaisetkin ryhmät, joiden marginaalinen asema voi olla joistain näkökulmista perusteltavissa, kuten vangit tai Suomessa elävät muiden maiden kansalaiset, ovat osa yhteiskuntaa.

Esimerkiksi sukupuoli, ikä, luokka, etnisyys, rotu sekä myös terveys tai vammaisuus määrittävät ihmisten elämää eri tavoin. Käsitteellä intersektionaalisuus viitataan tällaisten sosiaalisten asemoitumisten ja niiden yhteisvaikutusten merkityksiin. Intersektionaalisuuden käsite syntyi mustien naisten (identiteetti)poliittisilla kentillä jo vuosikymmeniä sitten, ja siihen on sisällytetty ajatus, että tasa-arvoisempaan maailmaan pyrittäessä asioiden tarkastelun lähtökohdaksi tulisi ottaa alistettujen ja marginalisoiutuneiden ryhmien asema, tieto ja kokemukset. Lähestymistapa on kasvattanut suosiotaan niin poliittisilla kentillä kuin tutkimuksessa, missä sen soveltaminen tarkoittaa paitsi erilaisten näkökulmien esiin tuomista ja niiden yhteisvaikutusten tarkastelua myös sitä, että tutkimusta tehdään dialogissa niiden ihmisten tai ryhmien kanssa, joiden elämää ja asemaa analysoidaan.¹¹

<OTS2> Keskusteluja museon määritelmästä, tehtävistä ja vastuusta </OTS2>

Museoalan kattojärjestön Unescon alaisen Kansainvälisen museoneuvoston ICOMin voimassa olevan, viimeksi vuonna 2007 vahvistetun määritelmän mukaan museo on

<SIS> pysyvä, taloudellista hyötyä tavoittelematon, yhteiskuntaa ja sen kehitystä palveleva laitos, joka on avoinna yleisölle ja joka tutkimusta ja opetusta edistääkseen ja mielihyvää tuottaakseen hankkii, säilyttää, tutkii, käyttää tiedonvälitykseen ja pitää näytteillä aineellisia ja aineettomia todisteita ihmisestä ja hänen ympäristöstään.¹² </SIS>

Muotoilu kiteyttää ajatuksen museon olemuksesta ja tehtävistä tavalla, joka olisi pätenyt jo 1700-luvun lopun ensimmäisissä julkisissa museoissa. Maailma on kuitenkin muuttunut, ja myös museon konsepti ja sen työn tavoitteet ovat tulleet monilla tavoin haastetuiksi. Museon määritelmästä tai sen tehtävistä ei vallitsekaan globaalia yksimielisyyttä, mikä on ilmennyt myös ICOMin piirissä viime vuodet käynnissä olleessa määritelmätyössä.¹³ Suomessa museolaki¹⁴ määrittää valtiosuuteen oikeutetut museot, ja lisäksi Suomen museoliitto ylläpitää tietokantaa kaikista Suomen museoista. Alalla museoksi määrittyy vain toimija, joka täyttää museolain kriteerit tai joka hyväksytään museot.fi-tietokantaan. Sanaa "museo" ei ole suojattu, ja erityisesti taiteen ja aktivismin kentillä

¹¹ Crenshaw 1991; Yval-Davis 2006; Hill Collins & Bilge 2016. Intersektionaalisuudesta tutkimuskäsitteenä suomeksi esim. Ilmonen 2011; Karkulehto ym. 2012; Rossi 2015.

¹² ICOM 2017, 48.

¹³ ICOM 2019; Ehanti 2020.

¹⁴ Museolaki (HE 194/2018).

museoiksi on alettu nimetä sellaisia vaihtoehtoisia kulttuurin ja poliittisen toiminnan tiloja, jotka eivät asetu perinteisiin museoiden määritelmiin.

Museoiden tehtäviä koskevaa keskustelua on inspiroinut paitsi niiden oma aktiivinen ja monipuolinen kulttuuritoiminta myös niin alan sisältä kuin sen ulkopuolelta kummunneet vaatimukset museoiden sosiaalisesta vastuusta. Ne ovat nousseet erilaisista yhteiskunnallisista muutoksista ja poliittisista virtauksista, joilla on aina kytköksensä myös yhteiskunnalliseen ja globaaliin tasa-arvoon. Esimerkiksi digitalisaatio on muiden vaikutustensa ohella avannut museonäyttelyjä sellaisille yleisöille, joilla ei ole mahdollisuuksia matkustaa tai maksaa museoiden pääsymaksuja.¹⁵ Se on tuonut uusia tapoja osallistaa yleisöjä museoiden toimintaan, esimerkiksi digitaalisten pelien avulla. Toisaalta tällaiset pelitkin saattavat uusintaa joidenkin ryhmien marginalisaatiota tuottavia esitystapoja.

Yhteisöllisyyden merkitystä on korostettu museotyön tutkimuksessa ja opetuksessa 1970-luvulta lähtien. Käännös aiempaan nimettiin tuolloin ”uudeksi museologiaksi”. Siihen rinnastuu sosiaalista ja globaalia vastuuta ja erilaisten valtasuhteiden tarkastelun merkityksiä painottava kriittinen perinteen tutkimus.¹⁶ Siitä, tulisiko tästä kehityksestä puhua paradigman muutoksena, on kuitenkin erilaisia näkemyksiä.¹⁷ Vaikka sosiaalinen vastuu ja erilaisten yhteisöjen näkökulmien huomioon ottaminen ei sisälly ICOMin voimassa olevaan museomääritelmään, sen museotyön etiikkaa koskeissa ohjeissa kehoitetaan museoita yhteistyöhön paitsi paikallisten yhteisöjen kanssa myös museoiden hallussa olevien kokoelmien lähdeyhteisöjen kanssa.¹⁸ Dialogi ja yhteistyö erilaisten yhteisöjen kanssa, marginalisoidut ryhmät mukaan lukien, mielletään siis nykyään museoiden velvollisuudeksi,¹⁹ ja siitä on tullut museotyön kentällä ”pelin henki”.²⁰

Museoiden sosiaalista ja poliittista roolia on siis painotettu museoiden omissa projekteissa ja alan tutkimuksessa.²¹ Näyttelytoimintaan, tiedon ja aineistojen hankintaan, arkistointiin ja muuhun kokoelmatyöhön on kehitetty monenlaisia marginalisoidut ryhmät huomioon ottavia ja niin paikallisia kuin kaukana olevia kokoelmien lähdeyhteisöjä osallistavia menetelmiä.²² Eri maiden museot ovat myös tehneet yhteishankkeita pystyäkseen vastaamaan aiempaa paremmin niille asetettuihin vastuullisuus- ja yhteistyövaatimuksiin.²³

Käsitykset museoiden tehtävistä ja niiden dokumentoinnin kohteista ja kattavuudesta ovat ajan saatossa vaihdelleet, mutta monet museotyön nykyiset periaatteet ja käytännöt juontavat juurensa jo 1500-luvulle kuriositeettikabinetteihin. Niihin pyrittiin kokoamaan mahdollisimman kattava otos sekä oman kulttuuripiirin materiaalia että muualta tuotuja esineitä ja luonnonhistoriallisia näytteitä. Tuloksena oli vaihtelevia esinekokoelmia, joiden nähtiin kiteyttävän koko maailmaa ja jopa maailmankaikkeutta koskevia käsityksiä. Niiden myös toivottiin tukevan kabinettien korkea-arvoisten toteuttajien omia poliittisia ja taloudellisia päämääriä. Koska esinekokoelmilla tavoiteltiin

¹⁵ Digitalisaatiosta museotyössä esim. Hakamies 2019.

¹⁶ Ks. ACHS 2011.

¹⁷ Logan ym. 2015, 18; Witcomb & Buckley 2013.

¹⁸ ICOM 2017, 31–34. Yhteistyöstä lähdeyhteisöjen kanssa esim. Brown & Peers 2003; Silverman & Bell 2015.

¹⁹ Esim. Sandell & Nightingale 2012.

²⁰ Boast 2011, 56.

²¹ Kootusti esim. Kratz & Karp 2006.

²² Wilson & Halle 1993; Brown & Peers 2003; Boast 2011; Tuhiwai Smith 2012; ; Golding & Modest 2013; Naguib 2013; Nilsson 2016; Laursen ym. 2017.

²³ Esim. Plankensteiner 2018.

kaikenkattavuutta ja yleistettävyyttä, vieras esineistö, erilaiset luonnonoikut ja anomaliat kuuluivat olennaisena osana kokoelmiin.²⁴ Carl von Linnén lanseeraama luonnon luokittelujärjestelmä vahvisti kaikenkattavuuden ideaalia 1700-luvulla. Ajateltiin, että jokaisella asialla on oma, selkeästi määriteltävissä oleva paikkansa maailmassa ja suhteessa muihin asioihin.²⁵

Nationalismin nousu 1700-luvulla johti aiempien kokoelmien mukauttamiseen uusien kansallisvaltioiden tarpeisiin. Kehityskulku ohjasi kohti kansallismuseoita. Museot osallistuivat keskeisesti uusien kansallisten historioiden ja identiteettien rakentamiseen sekä kansakuntien aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön keruuseen ja tallentamiseen.²⁶ Syntyi myös uudenlaisia vieraiden kulttuurien esittelyyn erikoistuneita etnografisia museoita, joiden avulla pyrittiin oikeuttamaan siirtomaahankkeita ja niiden yhteydessä tapahtunutta riistoa. Kulttuuriperintötyötä hyödynnettiin myös siirtomaissa niin kolonialistisen maailmankuvan kuin eurosentristen eli Eurooppa-keskeisten kansallisuuskäsitysten pönkittämiseen.²⁷ Nationalismin myötä pääpaino siirtyi yksittäistä valtiota, kansakuntaa ja – tyyppillisesti – sen valtaväestön historiaa ja kulttuuria korostavaan työhön.²⁸ Euroopan yhdentyminen taas toi museotyön uudeksi projektiksi eurooppalaisuuden rakentamisen uudenlaisen Eurooppa-politiikan ja siihen kiinnittyvien Eurooppa-narratiivien mukaisesti.²⁹

Suomalainen museoala oli 1800-luvun lopulla vielä hyvin vaatimaton. Museot keskittyivät pääkaupunkiin, ja niissä oli vain muutama työntekijä. Varhaisia museoharrastajia yhdistivät usein sidokset yliopistoon ja nuoren kansalaisyhteiskunnan rakentaminen. Suurin osa varhaisista museoista oli yhdistysmuotoisia, esimerkiksi Ateneumia ylläpiti Suomen taideyhdistys ja Tampereella museotoimintaa kehitti Hämeen museoseura. Museoiden perustaminen oli ennen muuta osa kansallista heräämistä ja yritystä rakentaa suomalaisille oma menneisyys. Nationalistinen sävy näkyi maakuntakaupunkienkin museohankkeissa, joissa kansallista menneisyyttä kuvattiin paikallisesta näkökulmasta.³⁰

Museoiden perustajia yhdisti keräily, uusien kokoelmien rakentaminen. Pyrkimys täydellisiin kokoelmiin ja kerättävien aiheiden samanaikainen rajaaminen aiheuttivat jatkuvaa tasapainoilua kartuttamistyössä. Käytännössä rajalliset tilat ja resurssit tekevät tallentamisesta aina epätäydellistä, vaikka kartuntaa suunnitellaan ja rajataan nykyisin paljon tarkemmin kuin museoiden alkuvaiheissa.³¹ Yhtäältä kokoelmien kartuttaminen ja toisaalta kartunnan rajaaminen tekevätkin museoista sekä muistamisen että unohtamisen instituutioita.

Museoinstituution laajentumiseen ovat toistuvasti liittyneet kysymykset marginaali-ilmiöiden pääsystä osaksi kansallista kertomusta. Olipa kyse sitten maataloudesta, kalastuksesta tai rautateistä, uudet museot ja kokoelmat täydensivät kansallisen perinnön ilmeiseksi koettuja

²⁴ Impey 2001.

²⁵ Pratt 1992.

²⁶ Museotyössä esimerkiksi saksalaisella kulttuurialueella esiintyi silti vielä 1800–1900-luvuillakin toisinaan koko ihmiskunnan kehityskaarta painottavia näkökulmia. Ks. Penny 2002.

²⁷ Anderson 2007, 247–256.

²⁸ MacDonald 2003; Knell 2011; Mayer & Savoy 2014; Levitt 2015.

²⁹ Krankenhagen 2011.

³⁰ Kostet 2010a.

³¹ Kiuru 2000.

puutteita. Jälkipolville haluttiin jättää muistoja ja aikalaisille tarjota mahdollisuus ihailta kotimaan kulttuuriperinnön unohdettuja helmiä museoiden näyttelyissä.

<OTS2> Työväenperinnön taival museomaailman marginaaleista osaksi kansallista kertomusta
</OTS2>

Suomalaisen menneisyyden ja kulttuurin tallentamisessa kysymykset rajauksesta tulivat museokeskusteluun alusta lähtien. Kulttuurihistorialliset museot tallensivat huomaamattaan varsin samanlaista aineistoa ja erikoistuminen jäi vähäiseksi. Tuleva valtionarkeologi Hjalmar Appelgren-Kivalo arvosteli jo vuonna 1909, että museoiden perustamisessa oli menty liian pitkälle. Hän tavoitteli muinaiskalujen keskittämistä Kansallismuseoon, koska tutkijat tarvitsivat ennen muuta laajoja tyyli- ja kehityssarjoja.³² Tässä vaiheessa suomalaiset museot kartuttivat arkeologisten löytöjen, maalausten, eksoottisten esineiden ja muun arvotavaran lisäksi kansatieteellisiä kokoelmia. Ylioppilaat ja museoiden asiamiehet hankkivat maaseudulta vanhan kansan elämää kuvaavaa esineistöä ja kansantaidetta maakunnallisten juurien ja nationalismien hengessä.³³

Kiinnostus muinaisuuteen ohjasi museoiden katseen kauas nyky-yhteiskunnasta, ja käänne tapahtui vasta toisen maailmansodan jälkeen. Esimerkiksi Suomen museoliiton vuosikirjassa esiteltiin 1950-luvun puolivälissä chicagolainen Museum of Science and Industry. Kyseinen museo kuvasi hyvin elämyksellisesti tieteen kehitystä ja teollisuuden historiaa. Siitä kertovan esittelyn loppusanoissa pohdittiin varovasti, voisiko vastaava toimia myös meillä. Useimpien museoiden tallentaminen oli päättynyt teollisen aikakauden alkuun, ja vuosikirjan toimitus varoitteli kokoelmien nuorentamisesta.³⁴ Teollisuuden historia ja teollisesti valmistetut esineet olivat yhä suomalaisen museomaailman marginaalissa, josta ne alkoivat vasta tuolloin vapautua.

Suomalainen työväenhistoria päättyi museoihin teollisuuskoneiden ja massatuotettujen kulutustavaroiden jäljessä. Vastaava muutos tapahtui samaan aikaan muissakin länsimaissa, kun kiinnostus työväenluokan kokemuksiin alkoi toisen maailmansodan jälkeen vahvistua. Taustalla vaikuttivat historiantutkimuksen uudet näkökulmat, omia juuriaan etsivä työväenliike, yhteiskunnan rakennemuutokset ja vaatimukset demokraattisemmasta kulttuuriperinnöstä. Museoiden katsottiin tallentaneen lähinnä eliittien ja romantisoitun maalaisväestön menneisyyttä, vaikka monet suomalaiset samastuivat työväestöön.

Suomen ensimmäisenä työväenmuseona voi pitää vuonna 1960 avattua Kauppilanmäen museota, joka kertoi paperityöläisten elämästä Valkeakoskella. Vastaavia museoita alettiin perustaa eri puolille maata, ja erityisesti 1980-luku oli vilkasta työväenmuseoiden perustamisaikaa.³⁵ Työväenmuseoiden lähtökohta menneisyyteen haastoi perinteisen käsityksen museoarvon, keräilyarvon ja rahallisen arvon läheisistä suhteista. Köyhyyden historiasta kertovat esineet eivät koskaan olleet kalliita, niitä ei kerälty, eivätkä ne olleet aiemmin kiinnostaneet museoitakaan.

Työväenmuseoissa painotettiin keräilyarvojen sijaan esineiden kontekstia ja niitä tarinoita, joita esineistön katsottiin työväenluokan menneisyydestä kertovan. Vastaava muutos alkoi näkyä monissa

³² Appelgren-Kivalo 1909.

³³ Kostet 2010b.

³⁴ *Osmo* 1954, 6–9.

³⁵ Eenilä 1969, 14–15; Smith ym. 2011.

kaupunginmuseoissa, jotka ryhtyivät tallentamaan myös uudempaa historiaa ja aiemmin kammoksuttua massakulttuuria. Kun nykydokumentointi vielä kyseenalaisti perinteisen ajatuksen siitä, että museoesineen arvo perustuisi sen ikään, kartunnan perusteet olivat jo etääntyneet kovin kauas muinaiskalujen metsästämisestä.³⁶

Vapaampi tallentaminen johti kokoelmien ripeään kasvuun. Äärimmilleen ajateltuna roskakin saattoi olla arvokas museoesine, ja museot pohtivat kokoelmien kartuttamista kaatopaikoilta. Kokoelmatilojen täyttyminen ja 1990-luvun laman aiheuttamat määrärahasäästöt synnyttivät kuitenkin vastaliikkeen esinebulimialle. Vastareaktioina holtittomaksi koetulle tallennukselle tulivat kokoelmista tehtävät poistot, arvoluokitus, kokoelmapoliittiset ohjelmat ja valtakunnalliset tallennusvastuut. Näiden seurauksena tallentamisen kriteereistä tuli läpinäkyvämpiä.³⁷

Museoiden erikoistuminen ja valtakunnallinen koordinaatio toivat vuosituhannen vaihteessa yhä vahvemmin näkyville erilaisia kulttuuriperinnön vinoumia. Sellaiseksi alettiin ymmärtää myös monien vähemmistöjen olemassaolon ohittaminen museotyössä.

<OTS2> Vähemmistöt ja saavutettavuus </OTS2>

Vähemmistöasema ei välttämättä merkitse joutumista marginaaliin museoiden ja arkistojen tiedontuotannossa. Eri vähemmistöjen kulttuuriperinnön tallentaminen on vahvasti sidoksissa niiden yhteiskunnalliseen asemaan, mistä käy hyvin esimerkiksi suomenruotsalainen kulttuuriperintötyö.³⁸ Pitkään syrjittyjen vähemmistöjen asema kulttuuriperintötyössä on kuitenkin ollut toisenlainen. Esimerkiksi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen historiaa ryhdyttiin Suomessa tallentamaan vasta 2000-luvun alussa. Vammaisryhmistä viittomakieliset olivat aloittaneet museotoimintansa ensimmäisenä, kun Kuurojen museo avautui yleisölle jo vuonna 1915. Ammattimaiseksi tämä museotoiminta muuttui kuitenkin vasta 1980-luvulla. Kuurojen lisäksi myös näkövammaisilla on oma museonsa, mutta muiden vammaisryhmien perintö on jäänyt auttamatta marginaaliin. Ensimmäinen laajemmin vammaishistoriasta kertonut *Ihan epäNormaalialla* -näyttely oli esillä Tampereella ja Porissa vuosina 2011–2014.³⁹

<KUVATEKSTI> Kuva 2. Jo vuonna 1915 avatun Kuurojen museon kokoelmiin sisältyvät muun muassa ensimmäisen suomalaisesta viittomakielestä 1910-luvulla tehdyn sanakirjan alkuperäiskuvat. Kuvassa Fritz Hirnin viittoma "täysikuu". Kuva: Maria Hirn, Kuurojen museo. </KUVATEKSTI>

[[Kuva 2: Kuurojen museo Hirnin sanakirja taysikuu.jpg \(3067x3976\) \(tkm.fi\)](#) (löytyy Mirkalta sähköpostitse lähetetyt / MARMU-kuvat_luku 2 (Werstaalta tulleita)

Kehitykseen on aivan oleellisesti liittynyt keskustelu museoiden saavutettavuudesta. Kulttuuritilojen esteettömyydestä keskustelu on laajentunut kysymyksiin siitä, miten yhdenvertaisesti museot tarjoavat palveluitaan erilaisille ihmisille.⁴⁰ Saavutettavuus ei jäänyt vain fyysiseen ympäristöön, eri

³⁶ Kallio 2010.

³⁷ Palo-oja & Willberg 2000; Ahola 2012.

³⁸ Mikola ym. 2019.

³⁹ Näyttely oli Työväenmuseo Werstaalla 16.9.2011–27.5.2012 ja Satakunnan museossa 8.11.2013–23.2.2014. Yksittäisiä näyttelyn osia oli lisäksi Taidekeskus Ahjossa Joensuussa Parafestin yhteydessä 14.8–14.9.2014 sekä Siilinjärven kunnantalossa Esteettömiä elämyksiä -päivänä 27.10.2014. Sen jälkeen rakenteita ei enää säilytetty.

⁴⁰ Esim. Kulttuuria kaikille -palvelun julkaisema *Museoiden saavutettavuuden ja moninaisuuden tarkistuslista* (Salonlahti & Salovaara 2021).

aistien huomioimiseen, selkokieleen, edulliseen hinnoitteluun tai selkeisiin verkkosivuihin. Sosiaalisella ja kulttuurisella saavutettavuudella kannustettiin toteuttamaan sisältöjä, jotka heijastaisivat erilaisten yleisöjen tarpeita. Kantavana ajatuksena oli tehdä museosisältöjä kaikille.⁴¹

Marginalisoituja ryhmiä, kuten romaneja, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä tai kodittomia, on käsitelty useiden suomalaismuseoiden näyttelyissä. Valtakunnallisena sosiaalishistorian vastuumuseona tamperelainen Työväenmuseo Werstas on 2000-luvulla tallentanut ja esittänyt työväenliikkeiden rinnalla erilaisten vähemmistöryhmien ja vaihtoehtoliikkeiden historiaa ja toimintaa. Kokoelmista löytyy tietoa esimerkiksi ilmaston, rauhan, antirasismien, eläinoikeuksien, feminismien ja globaalien oikeudenmukaisuuden puolesta toimivista liikkeistä. Vastaavaa kiinnostusta yhteiskunnassa marginaalisena pidettyihin toimijoihin on ollut myös muilla eurooppalaisilla työväenmuseoilla.⁴²

Saavutettavuusajattelun kantavana viestinä on ollut se, että erilaisten vähemmistöjen ja marginaalien huomioiminen johtaisi kaikkien parempaan palveluun ja asiakaskunnan tyytyväisyyteen. Kun kyse on varsin pienistä yhteisöistä, vähemmistöjen kulttuuriperinnön esittäminen ei kuitenkaan välttämättä tuo lisää kävijöitä tai vahvasta asiakastyytyväisyyttä.⁴³ Museot saattavat vältellä marginaaliteemojen käsittelyä ja tallentamista siksi, että niiden arvioidaan puhuttelevan vain harvoja. Marginaalit eivät kaikkia kiinnosta. Niiden käsittelyn onkin perustuttava museon yhteiskunnalliseen tehtävään, ei yleisön käyttäytymiseen tai toiveisiin.

<OTS2> Muuttoliikkeet ja museotyö </OTS2>

Kulttuurisesta moninaisuudesta ja muuttoliikkeistä on tullut yhä keskeisempi osa yhteiskunnallista todellisuutta. Siirtolaisuus ei kuitenkaan ole uusi ilmiö, ja aihetta on käsitelty museoissakin jo pitkään. Museoiden vastuu ottaa huomioon kulttuurinen moninaisuus ja edistää monikulttuurisuutta on kirjattu esimerkiksi ICOMin politiikkaohjelmiin.⁴⁴ Maissa, joissa kansakunnan historia kytkeytyy vahvasti kansainväliseen liikkuvuuteen, teema on sisältynyt myös siihen kansalliseen kertomukseen, jonka rakentamiseen museot ovat aktiivisesti osallistuneet. Tätä on haluttu korostaa myös perustamalla erityisiä siirtolaisuutta käsitteleviä museoita. Suomen Siirtolaisuusmuseo Seinäjoella kertoo lähinnä suomalaisten asettumisesta muualle maailmaan. Ruotsissa Malmöön perusteilla olevan, maan ensimmäisen valtakunnallisen siirtolaisuuteen keskittyvän museon (Rörelsernas museum, MoM, lyhenne tulee käännöksestä Museum of Movements) taustalla taas ovat Ruotsissa maahanmuuton myötä tapahtuneet väestörakenteen ja kulttuurin muutokset.

Vallitsevat kansallisuutta, monikulttuurisuutta ja vähemmistöjä koskevat diskurssit ja politiikat määrittävät pitkälti sitä, miten museoissa on käsitelty siirtolaisten asemaa ja oikeuksia tai niiden puuttumista. Esimerkiksi Ranskassa siirtolaisten asemaa koskevat kysymykset ovat perinteisesti jääneet tasa-arvomyytin vahvasti värittämän ja kansakunnan yhtenäisyyttä korostavan

⁴¹ Salovaara 2004.

⁴² Kallio 2010; 2013.

⁴³ Tästä kertovat esimerkiksi Työväenmuseo Werstaan kävijätutkimukset ja vuosikertomukset 2011–2019. Museossa avattiin vuosina 2011–2019 kaikkiaan 35 vaihtuvaa näyttelyä, joista kuusi käsitteli kohdenetusti marginaaliteemoja: vammaisia ja ympäristöliikettä (2011), romaninaistaitelijoita sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä (2013), feminismiä ja afrikkalaisuutta Suomessa (2015). Näiden näyttelyiden asiakaspalaute oli keskimääräistä heikompaa. Parasta palautetta tuli näyttelyistä, jotka nojasivat valtaväestön nostalgisiin kokemuksiin. Myös kävijämäärät nousivat enemmistökuultuureja esitellessä.

⁴⁴ Crooke 2007, 81–84.

kansakuntadiskurssin varjoon. Tämä sekä haluttomuus käsitellä kolonialismin perintöä myös Ranskan entisistä siirtomaista tulleiden yhteisöjen näkökulmista on näkynyt Pariisissa sijaitsevan siirtolaisuusmuseon (Musée national de l'histoire de l'immigration, aiemmin Cité Nationale de l'Histoire de l'Immigration) toiminnassa ja sitä kohtaan esitetyssä voimakkaassa kritiikissä.⁴⁵ Museon pysyvässä näyttelyssä kerrotaan joidenkin esineiden ja tekstien avulla siirtolaisten antirasistisesta aktivismista ja heihin kohdistuneesta syrjinnästä, mutta vahvaksi pääsanomaksi museossa muodostuu yhtenäinen kansakunta, joka toki on hyötynyt siirtolaisista monin tavoin.⁴⁶ Tuon kuvan rikkomista on haluttu karttaa myös vaihtuvia näyttelyjä tehtäessä.⁴⁷

Yhdysvalloissa kansakunnan katsotaan rakentuneen siirtolaisuudesta, ja esimerkiksi orjuuden historia ja afrikkalaisamerikkalaisten kansalaisoikeustaistelut ovat osa kansallista historiankirjoitusta, vaikkakin jäivät aiemmin vähemmälle huomiolle. Ellis Islandin siirtolaisuusmuseossa New Yorkissa kuvataan paitsi siirtolaisuuden myötä syntyneiden yhteisöjen asemaa ja näihin eri aikoina kohdistunutta syrjintää myös siirtolaisia vastustavia ”America for Americans” -kylttejä kantaneita amerikkalaisia.⁴⁸ Näin joidenkin ryhmien marginalisaatiota koskevaan kertomukseen on sisällytetty esimerkkejä myös valtaväestön osallisuudesta sosiaalisten hierarkioiden ja epätasa-arvon rakentumiseen.

Museoissa on ollut 2000-luvulla paljon näyttelyitä maahanmuuttajista, diasporayhteisöistä, rajojen merkityksistä, paperittomista ja karkotetuista sekä muista ihmisten liikkuvuuteen liittyvistä aiheista.⁴⁹ Pelkästään Eurooppaan Välimeren kautta pyrkivistä ihmisistä ja heidän traagisista kohtaloistaan on tehty lukemattomia näyttelyjä.⁵⁰ Taidemuseoissa on käsitelty siirtolaisuuteen liittyvien teemojen ohella ja osana erityisesti rasismia ja rodullistettujen suhteiden merkityksiä.

Siirtolaisuudesta yleisesti kertovien museoiden ohella on perustettu tiettyihin diasporaryhmiin keskittyviä museoita.⁵¹ Juutalaisten historiasta ja asemasta kertovat museot eri maissa ovat tästä yksi esimerkki ja juutalaisten marginalisaatioon johtanut syrjintä keskeinen teema näissä museoissa. Afrikkalaisten diasporan historiasta kertovia museoita löytyy eniten Yhdysvalloista, suurimpana niistä Washington D.C:ssä vuonna 2016 avattu National Museum of African American History and Culture (NMAAHC). Afrikkalaisten diasporan ja orjakaupan historiasta kertovia museoita on myös esimerkiksi Karibialla ja Afrikassa.⁵² Transatlanttisesta orjakaupasta ja sen seurauksista on kerrottu myös vaihtuvissa näyttelyissä Euroopan suurissa museoissa.

Jo pidempään Euroopassa, erityisesti Isonsa-Britanniassa ja Hollannissa, olleet diasporayhteisötkin ovat vaalineet aktiivisesti kulttuuriperintöään ja yrittäneet samalla herättää keskustelua rasismista. Omaehtoista kulttuuriperintötyötä esiintyy myös uudempien diasporayhteisöjen parissa, mistä somalien diaspora on hyvä esimerkki. Toistaiseksi ainoa diasporassa elävien somalien perustama museo, The Somali Museum of Minnesota, sijaitsee Yhdysvalloissa. Euroopan somaliyhteisöillä on kuitenkin ollut sekä yhteistyötä museoiden kanssa että omaehtoista kulttuuriperintö- ja

⁴⁵ Esim. Thomas 2010; Dixon 2012; Labadi 2013.

⁴⁶ Anna Rastaa kenttätyömuistiinpanot ja -aineistot 20.3.2016.

⁴⁷ Anna Rastaa muistiinpanot keskusteluista ranskalaisten tutkijoiden kanssa sekä kyseiseen museoon näyttelyn kuratoineen tutkijan haastattelu 26.9.2019.

⁴⁸ Anna Rastaa kenttäaineistot (valokuvat ja muistiinpanot) Ellis Islandin museosta 10.6.2016.

⁴⁹ Insulander 2019; Whitehead & Eckersley 2012.

⁵⁰ Ks. esim. Horsti 2019.

⁵¹ Diasporan käsitteestä esim. Brah 2007.

⁵² Esim. Thiaw 2003.

näyttelytoimintaa. He ovat tarttuneet museoiden aloitteisiin ja osallistuneet näyttelyprojektien lisäksi museoiden kokoelmia koskeviin hankeisiin.⁵³ Yhteisöt ovat itsekin järjestäneet näyttelyjä, joissa käsitellään somalien historiaa ja kulttuuria niin Somaliassa kuin diasporassa Euroopassa. Suomessa Helinä Rautavaaran museo Espoossa on tehnyt yhteistyötä paikallisten somaliyhteisöjen kanssa jo kahdenkymmenen vuoden ajan, ja museossa on ollut useita Somaliasta ja somaleista kertovia näyttelyjä.⁵⁴

Työväenmuseo Werstaalla vuonna 2015 järjestetyn *Afrikka Suomessa* -näyttelyn toteuttamiseen osallistui monien muiden afrikkalaisyhteisöjen ohella kymmeniä Suomen eri somaliyhteisöjen edustajia.⁵⁵ He ovat järjestäneet näyttelyjä muuallakin kuin museoissa, erityisesti kirjastoissa ja kulttuurikeskuksissa, myös pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Ruotsissa somalit ovat hyödyntäneet kulttuuriperintötyössään myös sosiaalista mediaa.⁵⁶ Tanskassakin yhteistyö paikallisten museoiden kanssa on rohkaissut yhteisöjä tekemään aloitteita näyttelyhankkeista.⁵⁷

<KUVATEKSTI> Kuva 3. *Afrikka Suomessa* -näyttelyn suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistui toistasataa afrikkalaistaustaista suomalaista. Heidän näkemyksiään kartoitettiin työpajoissa ja ne huomioitiin myös näyttelyn logon ja visuaalisen ilmeen suunnittelussa. Kuva: Työväenmuseo Werstas. </KUVATEKSTI>

[kuva 3: Afrikka Suomessa näyttelyn logo. ks. Mirkan valkkaamat, kuva Werstaalta tulleiden joukossa]

[kuvat 3 ja 4 siis SAMALLA SIVULLE]

<KUVATEKSTI> Kuva 4. Afrikkalaisten diasporan kulttuureista on tullut osa suomalaista kulttuuria ja diasporayhteisöjen aktivismi, erityisesti antirasismi ja dekolonisaatiovaatimukset, ovat niin ikään suomalaisessa yhteiskunnassa vaikuttavaa poliittista toimintaa. Tästä suomalaisuudesta kertoivat myös *Afrikka Suomessa* -näyttelyssä esillä olleet taideprojektien ja kulttuuritapahtumien mainosjulisteet. Kuva: Anna Rastas. </KUVATEKSTI>

[kuva 4: Afrikka Suomessa näyttelystä, sininen huone, jonka seinillä julisteita. Ks. Mirkan valkkaamat, kuva Annalla: P asema / WERSTAS AFRIKKA SUOMESSA / WER Photos / näyttely kulttuuri ja vapaa-aika / posters about theater and nightlife]

Vähemmistöyhteisöjen kulttuuriperintötyötä ja muuta museoihin liittyvää toimijuutta koskeva tutkimus voi tuoda näkyviin sellaisia yhteisöjen sisäisiä asioita, jotka vaikuttavat niiden, tai joidenkin niiden jäsenten, marginalisaatioon. Se, ketkä yhteisöistä ovat osallistuneet museoiden toimintaan, voi kertoa jotain yhteisöjen sisäisistä valta-asetelmista ja epätasa-arvosta tai yhtä lailla osoittaa vääriksi sellaiset näkemykset ja stereotyyppit, joiden varjolla yhteisöjä on halveksittu ja syrjitty. Esimerkiksi erityisen aktiivisia monissa tutkituissa museohankkeissa ovat olleet somalinaiset, mikä

⁵³ Anna Rastaa tutkimushankkeelle vuosina 2012–2020 kerätyt etnografiset aineistot. Myös esim. Laursen ym. 2017; *The Audience Agency* 2018, 5–6.

⁵⁴ Helinä Rautavaaran museon ja Anna Rastaa tutkimushankkeen yhteinen, vuonna 2019 toteutettu museon dokumentteihin sekä somaliyhteisön jäsenten haastatteluihin pohjautuva julkaisematon selvitys.

⁵⁵ Rastas 2016; 2019.

⁵⁶ Esim. Mohamed 2013; 2015.

⁵⁷ Laursen ym. 2017.

haastaa stereotyyppisiä näkemyksiä heidän asemastaan omissa yhteisöissään. Näyttelyhankkeet voivat olla voimaannuttavia projekteja myös siksi, että ne tarjoavat vähemmistöihin asemoituville uusia mahdollisuuksia neuvotella suhdettaan paitsi valtakulttuuriin myös omien yhteisöjensä perinteisiin.⁵⁸

Marginalisoitujen ryhmien omilla museo- ja näyttelyhankkeilla on ollut muitakin tehtäviä kuin tuoda ne näkyviin tunnustettuina vähemmistöinä ja samalla osana ympäröivää yhteiskuntaa ja kansakuntaa. Ne ovat olleet keino vaalia yhteisöjen muualta tuotua kulttuuriperintöä ja uusissa olosuhteissa syntyneitä diasporakulttuureja. Museoissa yhteisöt ovat päässeet kertomaan historiastaan, kokemuksistaan ja asemastaan. Näin vähemmistöhistorioiden tuottamisesta ja säilyttämisestä ja vähemmistöjen asemaa koskevan keskustelun herättämisestä sekä samalla niiden aseman parantamisesta on tullut museoidenkin poliittisia projekteja.

Muuttoliikkeiden takia yhä suurempi osa museoiden yleisöistä identifioituu erilaisiin etnisiin ja rodullistettuihin vähemmistöihin sekä kieli- ja muihin kulttuurivähemmistöihin. Tästä on seurannut uusia vaatimuksia inklusiivisemmasta, erilaiset ryhmät ja vähemmistöt mukaan ottavasta museotoiminnasta. Yhä useammin näitä vaatimuksia ja aloitteita tulee vähemmistöyhteisöistä, ja ne ovat koskeneet vähemmistöhistorioiden tallentamista osaksi kansakunnan historiaa sekä luopumista toiseuttavista ja halventavista kuvaustavoista. Pohjoismaissakin museot ovat heränneet tai ainakin heräämässä näihin vaatimuksiin ja kehittäneet aktiivisesti myös keskinäistä yhteistyötä siirtolaisuutta ja monikulttuurisuutta koskevan työn kehittämiseksi.⁵⁹ Viidentoista suomalaismuseon yhteistyönä toteutettuun, Helinä Rautavaaran museon koordinoimaan ”Turvapaikkana museo” -hankkeeseen osallistui vuosina 2016–2018 yhteensä yli 10 000 turvapaikanhakijaa ja maahanmuuttajaa.⁶⁰ Hankkeessa tuotettiin eri puolilla Suomea näyttelyjä, opastuksia, liikunta-, taide- ja kädentaitotyöpajoja ja muita tapahtumia. Tavoitteena oli kehittää museoissa tapahtuvaa turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien hyvinvointia, kotoutumista ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa toimintaa.

”Turvapaikkana museo” -hanketta rahoitti opetus- ja kulttuuriministeriö. Myös maahanmuuttajien kotouttamiseen tarkoitettuihin projekteihin kohdennettu EU-rahoitus on kannustanut museoita eri maissa, muiden kulttuurialan toimijoiden ohella, yhteistyöhön siirtolaisyhteisöjen kanssa. Projektimaisuus onkin ollut oleellinen ilmiö 2000-luvun museokentällä. Toisin kuin valtaväestön eri intressiryhmien marginalisoitujen ryhmien on ollut vaikeampi tai suorastaan mahdoton rahoittaa kulttuuriperintötyötään. Koska kulttuuritoimijoiden on haluttu panostavan moninaisuuteen, tavoitetta on vauhditettu projektirahoituksella,⁶¹ mikä on muuttanut kulttuuriperinnön kuvaa ja marginaalien näkyvyyttä. Näiden rahoitusten avulla museot ovat myös palkanneet projekteihinsa vähemmistöihin kuuluvia ihmisiä.

Toisaalta projektirahoitukseen sisältyy usein ehtoja, jotka voivat alkaa suunnata museotyötä niin, ettei se palvele parhaalla mahdollisella tavalla niitä ihmisiä, joita projekteihin osallistetaan, eikä aina museoitakaan. Museoiden muuttuminen todelliseksi kohtaamispaikoiksi edellyttäisi myös

⁵⁸ Oikarainen-Jabai 2013; 2019.

⁵⁹ Esim. Boe 2008; Goodnow & Akman 2008; Parby 2015.

⁶⁰ Huitti-Malka 2018.

⁶¹ Tällaisia hankkeita ovat rahoittaneet esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriö, Museovirasto ja Koneen Säätiö.

museotyössä vallitsevien valtasuhteiden tarkastelua.⁶² Lyhytkestoisten projektien toimintatapoja saatetaan säädellä hyvin yksityiskohtaisesti, ja projekteilta edellytetään tiettyjä määrällisesti mitattavia tuloksia. Hankkeissa kontrolli säilyy museoammattilaisilla, eivätkä aikataulut mahdollista sellaista dialogia ja yhteistyöasetelmiin sisältyvien valtasuhteiden analyysia, jopa horjuttamista, joka voisi olla edellytys toimintatapojen muutoksille. Kun asioita tehdään projekteina, hankkeitten myötä tapahtuneista ”muutoksista” ei välttämättä tule pysyviä, siis osa museoiden työtä ja uusia mukaan ottavia toimintatapoja.

Suomalaisessa museopolitiikassa on jo pitkään kiinnitetty huomiota vähemmistökulttuureihin ja kulttuuriperinnön katvealueisiin. Vielä vuoden 1985 erikoismuseoselvityksessä huomioitiin vähemmistökysymyksenä vain työväestö, ortodoksinen uskonto ja saamelaiset. Vuosituhannen vaihteessa laaditun museopoliittisen ohjelman yhdeksi painopisteeksi nostettiin monikulttuurisuuden ja suvaitsevaisuuden edistäminen. Tämä Museo 2000 -ohjelma kehotti museoita ottamaan vähemmistökulttuurit ja yhteiskunnan marginaaliryhmät huomioon, mutta hyväntahtoiseen kehotukseen ei liittynyt vielä minkäänlaista konkretiaa.⁶³

Seuraava museopoliittinen ohjelma vuonna 2018 ei puhunut enää suoraan vähemmistöistä tai marginaaleista museotoiminnan kohteina. Uusi ohjelma kiinnittää huomattavasti enemmän huomiota yhteiskunnallisiin muutoksiin ja museoiden rooliin yhteiskunnallisina vaikuttajina. Yhteisöllisyyden, moniäänisyyden, rohkeuden ja ennakkoluulottomuuden nostaminen museotoiminnan arvoiksi oli selvä viesti marginaalien kanssa työskenteleville museoille. Ohjelma pohjusti myös museolain uudistamista, ja moninaisuuden huomioiminen nostettiin yhdeksi lakiuudistuksen tavoitteeksi.⁶⁴

Uuden museolain tavoitepykälässä mainitaan lopulta niin yhteisöllisyyden, yhdenvertaisuuden kuin kulttuurisen moninaisuuden edistäminen. Vaikka museolaki on pohjimmiltaan valtiosuosia ohjaava rahoituslaki, kyseisten tavoitteiden rahoitusta koskeva ohjeistus on jäänyt laissa vähäiseksi. Lakiin kuitenkin kirjattiin, että valtiosuosia myönnettäessä keskeisiä rahoitusperusteita ovat ”kulttuuriperinnön kattava tallentaminen sekä monipuolisten, alueellisesti kattavien ja yhteisölleen merkittävien museopalveluiden saatavuus”. Hallituksen esityksessä tätä perusteltiin museotyön monipuolisuuden ja moniäänisyyden sekä museoiden lähiyhteisöjen tarpeilla. Käytännössä linjauksen pitäisi siis ohjata museoita erikoistumaan ja valitsemaan erilaisia näkökulmia siten, että museokenttä kokonaisuutena palvelisi paremmin yhä monikulttuurisempaa yhteiskuntaamme.⁶⁵

<OTS2> Museotyön dekolonisointivaatimukset </OTS2>

Yliopistomaailmassa viime vuosina nopeasti levinnyt akateemisen tiedontuotannon ja koulutuksen kolonialististen rakenteiden tunnistamista ja purkamista vaativa liike⁶⁶ on laajentunut myös ”decolonize the museum” -vaatimuksiksi.⁶⁷ Niitä ovat esittäneet niin tutkijat ja aktivistit kuin museoidenkin edustajat. Vaikka dekolonisaatiokeskustelut näyttävät eurooppalaisen museotyön

⁶² Boast 2011.

⁶³ Erikoismuseotyöryhmän muistio 1985; *Museo 2000*.

⁶⁴ *Mahdollisuuksien museo 2018*.

⁶⁵ Museolaki (HE 194/2018). Uuden lain mukaan myönnetään museoiden valtiosuudet vuoden 2020 alusta lähtien, ja rahoituksen yhteydestä marginaalien käsittelemiseen on vielä vaikea vetää johtopäätöksiä.

⁶⁶ Ks. Koivunen & Rastas 2020.

⁶⁷ Esim. Tuhiwai Smith 2012; Grafton & Peristerakis 2016; Turunen 2020. Kansainvälisistä tutkimushankkeista esim. ECHOES 2020.

kentillä uusina vaatimuksina, niillä on pitkä historia. Entisissä siirtomaissa keskustelu dekolonisaatiosta ei päättynyt maiden itsenäistymiseen. Käsitteellä viitataan laajasti kolonialismin seurausten ja erityisesti kolonialistisen maailmankuvan purkamiseen. Nämä vaatimukset kytkeytyvät vahvasti jälkikoloniaaleihin, toiseuden tuottamista koskeviin teoretisointeihin.⁶⁸ Kolonialismin perintö vaikuttaa edelleen siihen, miten eri kansoja ja kulttuureita esitetään. Erityisesti taidemuseot, myös Suomessa, ovat tuottaneet näyttelyjä, joilla on haluttu herättää keskustelua eurosentrisestä taiteesta ja sen asemasta museoissa sekä mahdollisuuksista purkaa rasistisia ja toiseutta tuottavia esitystapoja. Teemat ovat olleet 2010-luvulla vahvasti esillä myös eräissä taidebiennaaleissa.⁶⁹

Eurosentrisen maailmankuvan ja normatiivisen valkoisuuden horjuttamisen ohella keskeisiä dekolonisointivaatimuksia ovat olleet esineiden palauttaminen lähdeyhteisöille ja yhteisöjen oikeudet osallistua itseään ja kulttuurejaan koskevaan tiedontuotantoon. Huomattava osa afrikkalaisesta kulttuuriesineistöstä on Euroopassa. Pelkästään Pariisissa Musée du quai Branlyssa ja Lontoon British Museumissa on kummassakin kymmeniätuhansia Afrikasta tuotuja esineitä.

<KUVATEKSTI> Kuva 5. Pariisin Musée du quai Branlyn kokoelmiin sisältyy valtavasti Ranskan siirtomaista 1800–1900-luvuilla tuotua esineistöä. Museo on panostanut näyttävään esillepanoon. Kuva: Leila Koivunen. </KUVATEKSTI>

[kuva, jossa valkoisella seinällä asetelma naamioita yms. veistoksia, kuva Leilalla, myös Annalla nimellä Musée du quai Branly]

Monissa entisissä siirtomaissa kulttuuriperintötyötä on tehty olosuhteissa, joissa resursseja museoiden perustamiseen ja ylläpitämiseen on vähemmän kuin maissa, joiden museokokoelmat pursuavat entisistä siirtomaista tuotuja – tai ryöstettyjä – esineitä. Muutkin ongelmat, kuten korruptio, ovat hankaloittaneet museotoimintaa ja sen kehittämistä. Esimerkiksi Senegalissa olosuhteet kulttuuriperintötyölle ovat olleet paremmat kuin useissa muissa Afrikan valtioissa. Itsenäistymisen jälkeen maassa korostettiin afrikkalaisen kulttuurin merkitystä,⁷⁰ poliittiset olot ovat olleet suhteellisen vakaat ja maassa on myös laajasti maailmalla tunnettuja kulttuuriperintökohteita museoineen.⁷¹ Joissain Senegalin museoissa kuitenkin näkyy, ettei niistä ja niiden kokoelmista ole huolehdittu samalla tavoin kuin mitä esimerkiksi eurooppalaisilta museoilta vaaditaan.⁷² Maailmanlaajuisestikin keskustelua herättänyt Afrikasta vietyjä esineitä ja niiden palautusvaatimuksia koskeva vuonna 2019 julkaistu raportti⁷³ sekä samana vuonna avatun mustien

⁶⁸ Käsitteestä toiseus esim. Löytty 2005. Toiseutta koskevista teorioista suomeksi esim. Kuortti & Lehtonen & Löytty 2007.

⁶⁹ Esimerkiksi kymmenes Berliinin nykytaiteen biennaali herätti paljon keskustelua normatiivisesta valkoisuudesta ja eurosentriydestä taiteessa ja museoissa, ks. Rastas & Nikunen 2019, 6–7. Venetsian 58. kansainvälisessä taidebiennaalissa Suomen paviljongin toteutti Miracle Workers -kollektiivi, jonka jäsenet tunnetaan Suomessa myös marginalisoitujen ryhmien asemaa koskevista puheenvuoroistaan.

⁷⁰ Esim. Murphy 2016.

⁷¹ Thiaw 2014.

⁷² Anna Rastaa Dakarissa helmi–maaliskuussa 2020 keräämät aineistot, muistiinpanot ja haastattelut useiden senegalilaisten tutkijoiden, museoiden työntekijöiden ja yksityisten gallerioiden omistajien kanssa.

⁷³ Sarr & Savoy 2018.

sivilisaatioiden historiaan keskittyvän museon (Le Musée des Civilisations Noires) perustaminen Dakariin antoivat lisäpontta vaatimuksille esineiden palauttamiseksi Ranskan museoista Senegaliin.

[HUOM! Seuraavat 4 kuvaa – kuvat 6.,7.,8. ja 9. – yhdelle aukeamalle. Jos taiton kannalta järkevää, jos eism. kuvasta 7 se pystykuva, niin kuvien 6 ja 7 paikat voi vaihtaa]

<KUVATEKSTI> Kuvat 6, 7, 8 ja 9. Museoiden resursseissa on eroja, paitsi eri maiden välillä myös yksittäisten kaupunkien sisällä. Dakarin uusin ja komein museo, vuonna 2018 avattu *Musée des Civilisations noires*, on arkkitehtuuriltaan vaikuttava ja sen kiiltävät sisätilat huokuvat uututtaan. Vanhan afrikkalaisen taiteen museon Musée Théodore Monod'n esineet sen sijaan altistuvat pölylle ja seiniltä lohkeilevalle maalille. Kuvat: Anna Rastas. </KUVATEKSTI>

[kuva 6: Musée des Civilisations noires (komea pyöreä museorakennus ulkoapäin) : AKA Photos/ Dakar 2020/MCN 28022929 / kuva nro 20200228_15_11_14]

kuva 7: Tyylikäs Musée des Civilisations noires sisältöpäin, kuvista **joko** vaakakuva eli vaihtoehto a) löytyy : AKA Photos/ Dakar 2020/MCN 28022929 / kuva nro 20200228_14_19_26) tai vaihtoehto b) joka pystykuva: AKA Photos/ Dakar 2020/MCN 28022929 / kuva nro 20200228_14_25_39)

kuva 8: näkymä Musée Théodore Monod museon sisätiloista ja pölyisistä vitriineistä: AKA Photos/ Dakar 2020 (Mus Theodor Monod.../ kuva numero 20200229_13_34_58

kuva 9: kuva, jossa jossa afrikkalaisia esineitä ja maali lohkeilee pahasti seiniltä: AKA Photos/ Dakar 2020 / Mus Theodor Monod.../ kuva numero 20200229_13_33_43]

Afrikasta ja muualta tuotuja esineitä ei ole päätyneet ainoastaan entisten siirtomaavaltojen museoihin, vaan laajasti ympäri länsimaita ja myös Suomeen. Suomessa vallitsi pitkään ajatus, ettei kolonialismi-ilmio, sen jälkivaikutukset tai dekolonisointivaatimukset koske meitä, koska Suomella ei ollut omia siirtomaita. Nykytutkimus kuitenkin haastaa voimakkaasti tätä ajattelua. Suomessa ja monissa muissakin siirtomaaimperiumien ulkopuolisissa maissa oltiin yhteydessä kolonialistiseen maailmaan ja maailmankuvan leviämiseen lukuisin tavoin, puhutaanpa sitten konkreettisesta osallisuudesta, taloudellisen hyödyn havittelemisesta tai ideologisista siteistä.⁷⁴ Esimerkiksi nykyisen Lounais-Namibian alueella sijaitsevasta Owambon alueesta ("Ambomaa") muodostui suomalaisen lähetystyön keskus, johon kohdistui varsinaisiin siirtomaihin verrannollisia keruu- ja dokumentointihankkeita. Owambo-kulttuurin esineistöä päätyi suomalaislähettien matkassa Suomeen ja eri vaiheiden jälkeen osaksi Kansallismuseon ja Oulun yliopiston kokoelmia. Kysymykset esineistön palautuksesta ovat kohdistuneet myös näihin kokoelmiin ja synnyttäneet samalla uudenlaista dialogia suomalais- ja namibialaistutkijoiden ja -instituutioiden välille. Toisenlainen esimerkki kolonialististen käytäntöjen purkamisesta suomalaismuseoissa on vuonna 2022 toteutuva saamelaisesineiden repatriaatio Kansallismuseosta Saamelaismuseo Siidaan Inariin. Tämä kuvaa samalla sitä, miten dekolonisaatiovaatimukset eivät ole vain valtioiden välisiä ja kansainvälisen kolonialismin jakolinjojen mukaisia, vaan ne voivat kohdistua myös valtioiden sisälle, kansallisen historian kipupisteisiin.

⁷⁴ Esim. Keskinen ym. 2009; Lofsdottir & Jensen 2012; *Historiallinen Aikakauslehti* 4/2020, Kolonialismi ja Suomi -teemanumero, toim. Janne Lahti & Rinna Kullaa.

Siirtomaakaudella eri puolilta maailmaa Suomeen tulleet esinekokoelmat ovat kokeneet maan museokentällä omanlaisensa marginalisaation. Esineistä valtaosa päätyi Suomen kansallismuseolle, mutta museon avautuessa vuonna 1916 kyseinen ulkomaisen kansatieteen kokoelma pysyi yleisöltä suljettuna. Taustalla olivat resurssipulan ohella erityisesti museotyön painotukset. Kansallismuseon ensisijaisena tarkoituksena oli muodostaa tarina suomalaisten omaehtoisesta kulttuurikehityksestä, joka kytkeytyi ainoastaan sukukansoiksi koettujen kulttuurien menneisyyteen. Museon mittava ulkomaisen kansatieteen kokoelma, joka tunnettiin museon väen kesken myös Exoticana, jäi muutamia tilapäisnäyttelyitä lukuun ottamatta varastoihin ja unohduksiin.

<KUVATEKSTI> Kuva 10. *Suomen Kuvalehti* esitteli vuonna 1958 Kansallismuseon ullakolla sijainnutta ulkomaisen etnografian kokoelmaa. Yleisöllä ei ollut pääsyä tiloihin, joten kokoelmaa ei juuri tunnettu museon ulkopuolella. Kuva: Kristian Runeberg. *Suomen Kuvalehti* 3/1958. </KUVATEKSTI>

kuva: ” Suomen kuvalehti”vanha lehtikuva tilasta, jossa näkyy seinillä naamioita, vasemmalla vitriinejä, hyllyjä yms.

Erillisen museon perustamisella oli kuitenkin pitkään kannattajansa, ja hanke toteutui vuosiksi 1999–2013, jolloin Kansallismuseon alainen Kulttuurien museo toimi Helsingin keskustassa Tennispalatsissa. Museon mittavista kokoelmista rakennettiin perusnäyttely ja lukuisia vaihtuvia näyttelyitä. Museoviraston leikkausten vuoksi museo päätettiin kuitenkin sulkea, ja kokoelmat siirrettiin jälleen varastoon. Vuonna 2013 sulkeutui myös toinen muiden kulttuurien esineistöä Suomessa esitellyt museo, vuodesta 1931 asti toiminut Suomen Lähetysseuran museo. Seuran kokoelmat siirrettiin Kulttuurien museolle eli käytännössä nekin varastoitiin.⁷⁵ Nykyään Suomessa on vain yksi vakinaisesti toimiva eri kulttuureita esittelevä etnografinen museo, Helinä Rautavaaran museo. Kansalliskokoelmaamme ja eräiden muidenkin museoiden kokoelmiin sisältyy huomattava määrä muiden kulttuurien esinekokoelmia, joille olisi uudenlaista kysyntää yhä moninaistuvassa suomalaisessa yhteiskunnassa. Kokoelmien saavutettavuus ja näkyvyys ovat kuitenkin vähäisiä. Museot ovat velvoitettuja säilyttämään kokoelmiaan parhaalla mahdollisella tavalla. Voidaankin kysyä, kuuluisiko niiden myös esitellä hallussaan olevia, globaalisti ainutlaatuisiakin esineitä – ja samalla tarttua haasteeseen suunnitella niiden esillepanoa yhteistyössä esineiden lähdeyhteisöjen kanssa.

Eurooppalaiset museot ja muut taideinstituutiot ovat vastanneet dekolonisaatiovaatimuksiin, kasvavaan kritiikkiin ja uudistuspaineisiin vaihtelevasti. British Museum, jonka hallussa on globaalisti vertaansa vailla oleva esinekokonaisuus, on kautta historiansa korostanut identiteettiään koko ihmissivilisaation kuvaajana.⁷⁶ Museo on vastannut kritiikkiin ja esineiden palautusvaatimuksiin korostamalla luonnettaan universaalina instituutiona ja koko ihmiskunnan kulttuuriperinnön säilyttäjänä.⁷⁷ British Museumin dekolonisointipaineet ovat kuitenkin voimistuneet jatkuvasti ja museo onkin alkanut käsitellä julkisesti omaa kolonialismiin kytkeytyvää historiaansa esimerkiksi liittämällä verkkosivuilleen aihetta esittelevän opastuksen.⁷⁸ Jotkin museot ovat uudistuspaineiden keskellä valinneet historiallisuuttaan korostavan linjan. Esimerkiksi Pitt Rivers

⁷⁵ Koivunen 2015; 2020.

⁷⁶ Wingfield 2011, 123.

⁷⁷ Hughes 2011, 192–204.

⁷⁸ British Museum 2020.

Museum Oxfordissa on pysyttäytynyt tietoisesti 1800-luvun näyttelykäytännöissä eli esittelee kokoelmat niiden keruuajan näyttelykonventioiden mukaisesti.⁷⁹

Jotkin suuret ja perinteikkäät eurooppalaiset etnografiset museot ovat pyrkineet karistamaan kolonialismin perintöä keskinäisellä yhteistyöllä sekä uudistamalla toimintatapojaan ja näytteillepanojaan yhteistyössä myös kohdekulttuurien edustajien kanssa.⁸⁰ Hankkeet, joissa esimerkiksi maahanmuuttajayhteisöt osallistuvat entisten kotimaidensa kulttuurien esittelyyn, voivat onnistuessaan olla monella tapaa voimaannuttavia sekä kyseisille yhteisöille että museoille. Suomesta esimerkiksi käy Helinä Rautavaaran museon yhteistyö monien siirtolaisyhteisöjen kanssa. Somalikulttuureja - niin Suomessa kuin Somaliassa - on esitelty useissa museon näyttelyissä. Kun museo syksyllä 2019 muutti uusiin tiloihin, Suomen senegalilaisyhteisön jäsenet kuratoivat museon Senegal-kokoelman näyttelyyn. Uusien tilojen avajaisiin saapui monia yhteisön edustajia, jotka järjestivät pienen seremonian näyttelyosaston kunniaksi. Yhteisö antoi uudistettuun museoon myös esinelahjoituksena perinteisiä senegalilaisia asuja sekä *Xassida*-kirjan, jossa on profeetta Amadou Bamban kirjoituksia.⁸¹ Toisaalta suurtenkin museoiden, esimerkiksi Belgiassa Tervurenissa sijaitsevan Afrikka-museon, mittaviakin uudistuksia on kritisoitu siitä, ettei joidenkin kohderyhmien näkökulmia ole riittävästi huomioitu.⁸²

Monet museot ovat myös päätyneet muuttamaan perinteisiä nimiään, ja läntiseen maailmaan, muun muassa Hollantiin ja Ruotsiin, onkin syntynyt useita kulttuurien museoiksi ja tutkimuslaitoksiksi nimettyjä instituutioita. Myös Helsingin Tennispalatsissa toiminut etnografinen museo tunnettiin Kulttuurien museona. Museoiden uudelleennimeämisen haasteista kertoo se, miten Pariisissa Seine-joen varrella sijaitseva Euroopan ulkopuolelta tuotuihin etnografisiin kokoelmiin erikoistunut, vuonna 2006 avattu Musée du quai Branly päätettiin pitkän pohdinnan ja erilaisten ehdotusten jälkeen nimetä neutraalisti rakennuksen sijainnin mukaan.⁸³

Kun etnografiset museot ovat pyrkineet irtautumaan historiallisesta taakastaan ottamalla tehtäväkseen myös länsimaisten yhteiskuntien kasvavan kulttuurisen moninaisuuden esittelyn, niiden olemassaolon oikeutta on voitu alkaa perustella uusin tavoin: tarpeella esitellä aiemmin vieraksi luokiteltuja kulttuureja myös osana paikallista.⁸⁴ Tällaisen muutoksen onnistuminen edellyttää kuitenkin myös museoiden oman, kolonialismiin ja muihin alistaviin ideologioihin ja käytäntöihin kytkeytyvän historian tunnistamista ja sen kriittistä tarkastelemista.

Jos eurooppalaisten museoiden on aiemmin ollut helppo ohittaa muualta tulleet dekolonisointivaatimukset ja keskustelut halventavista tavoista esittää vieraita kansoja ja kulttuureita, siirtolaisuuden kasvun myötä tilanne on muuttunut. Lähdeyhteisöistä on tullut paikallisyhteisöjä, ja yhä useammalla meistä on omakohtaisia siteitä myös muihin kansoihin ja kulttuureihin. Uusien muuttoliikkeiden seurauksena syntyneiden vähemmistöryhmien dekolonisointivaatimukseen sisältyy usein ajatus intersektionaalisuudesta. Tämä on avannut tilaa

⁷⁹ Gosden, Larson & Petch 2007.

⁸⁰ Plankensteiner 2018.

⁸¹ Anna Rastaan muistiinpanot Helinä Rautavaaran museon uusien tilojen avajaisista Espoossa 30.8.2019 sekä keskusteluista museon työntekijöiden kanssa.

⁸² Mathys ym. 2019.

⁸³ Price 2007.

⁸⁴ Harris & O'Hanlon 2013; Gronow 2017.

yhteisöjen moninaisuuden, identiteettien kompleksisuuden⁸⁵ sekä myös muiden marginalisoitujen ryhmien näkökulmille ja toimijuudelle museotyössä.

<OTS2> Kiitokset </OTS2>

Tämän tutkimuksen on mahdollistanut Suomen Akatemian rahoittama akatemiatutkijahanke Rethinking diasporas, redefining nations. Representations of African diaspora formations in museums and exhibitions (2015–2020, SA 2501286195).

<OTS2> Kirjallisuus ja muut lähteet </OTS2>

Ahola, Teemu (2012) *Valtakunnallinen tallennustyönjako. Selvitys valtakunnallisen tallennustyönjakomallin laatimisesta ja käyttöönotosta kulttuurihistoriallisille museoille*. Helsinki: Suomen museoliitto.

Aikio, Áile (2018) Guovtti ilmmi gaskkas. Balancing Between Two Contested Worlds: The Challenges and Benefits of Being an Indigenous Museum Professional. *Museum International* 70:3–4, 100–111.

Appelgren-Kivalo, Hjalmar (1909) Maaseutumuseot ja Kansallismuseo. *Aika* 5/1909, 161–168.

Association of Critical Heritage Studies. <https://www.criticalheritagestudies.org/> (viitattu 2.4.2021).

The Audience Agency (2018) British Museum World Conservation and Exhibition Centre Activity Plan evaluation. Year 2 report.

<https://projects.britishmuseum.org/pdf/TAA%20BMWCEC%20Evaluation%20Report%20Year%20Two%202017%20FINAL.pdf> (viitattu 6.6.2020).

Boast, Robin (2011) NEOCOLONIAL COLLABORATION: Museum as Contact Zone Revisited. *Museum Anthropology* 34:1, 56–70.

Boe, Liv Hilde (2008) Norwegian Yesterday, Today, Tomorrow? A joint documentation project. Teoksessa Katherine Goodnow & Haci Akman (toim.) *Scandinavian museums and cultural diversity*. New York & Oxford: Berghahn Books, 113–123.

Boswell, David & Jessica Evans (toim.) (1999) *Representing the Nation: A Reader: Histories, Heritage and Museums*. Lontoo: Routledge.

Brah, Avtar (2007) Diaspora, raja ja transnationaaliset identiteetit. Teoksessa Joel Kuortti, Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 71–102.

British Museum (2020) Opastettu pienoisenäyttely museon nettisivuilla.

<https://www.britishmuseum.org/visit/object-trails/collecting-and-empire-trail> (viitattu: 2.4.2021).

Brown, Allison & Laura Peers (toim.) (2003) *Museums and Source Communities: A Routledge Reader*. New York: Routledge.

⁸⁵ Esim. Robert 2014.

- Chambers, Iain & Alessandra De Angelis & Celeste Ianniciello & Mariangela Orabona (2014) *The Postcolonial Museum. The Arts of Memory and the Pressures of History*. Routledge.
- Crenshaw, Kimberle (1991) Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review* 43:6, 1241–1299.
- Crooke, E. M. (2007) *Museums and Community: Ideas, Issues and Challenges*. Lontoo, New York: Routledge.
- Dixon, Carol (2012) Decolonising the Museum: Cité Nationale de l’Histoire de l’Immigration. *Race & Class* 53:4, 78–86.
- Dixon, Carol Ann (2020) Four women, for women: Caribbean diaspora artists reimag(in)ing the fine art canon. *African and Black Diaspora: An International Journal* 13:3, 161–176.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17528631.2019.1701810>.
- ECHOES (2020). ECHOES-hankkeen verkkosivut. <http://projectechoes.eu/>.
- Eenilä, Jukka (1969) Suomalainen työväenkulttuurin tutkimus ja sen merkitys. Teoksessa Matti Hako (toim.) *Työväenliike kulttuuritekijänä*. Helsinki: Kirjayhtymä, 9–16.
- Ehanti, Eero (2020) Kenen höyhenissä? Blogikirjoitus. Julkaistu 22.7.2020. *ICOM Finland*.
<https://icomfinland.fi/blogi/2020/7/22/kenen-hoyhenissa> (viitattu 2.4.2021).
- Erikoismuseotyöryhmän muistio 1985*. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1985:43. Helsinki: Opetusministeriö.
- Esajas, Mitchell & Jessica de Abreu (2019) The Black Archives: Exploring the Politics of Black Dutch Radicals. *Open Cultural Studies* 3:1, 402–413. <https://doi.org/10.1515/culture-2019-0034>.
- Golding, Viv & Wayne Modest (toim.) (2013) *Museums and Communities: Curators, Collections and Collaboration*. Lontoo: Bloomsbury.
- Goodnow, Katherine & Haci Akman (2008) *Scandinavian museums and cultural diversity*. New York & Oxford: Berghahn Books.
- Gosden, Chris & Frances Larson & Alison Petch (2007) *Knowing Things. Exploring the Collections at the Pitt Rivers Museum, 1884–1945*. Oxford: Oxford University Press.
- Grafton, Emily & Julia Peristerakis (2016) Decolonizing Museological Practices at the Canadian Museum for Human Rights. Teoksessa Camille Callison, Loriene Roy & Gretchen Alice LeCheminant (toim.) *Indigenous Notions of Ownership and Libraries, Archives and Museums*. Berliini & Boston: De Gruyter Saur, 229–243.
- Gronow, Bruno (2017) Maailma löytyy museosta. *Antroblogi* 26.4.2017.
<https://antroblogi.fi/2017/04/maailma-loytyy-museosta/> (viitattu 2.4.2021).
- Hakamies, Inkeri (2019) “The Real Museum Work” and Information Technology – Does not Compute! *Etnologia Fenica* 46, 36–60.
- Hall, Stuart (1997) The spectacle of the ‘Other’. Teoksessa Stuart Hall (toim.) *Representation*. Sage & Open University, 223–290.

Harding, Sandra (1996) Standpoint Epistemology (a Feminist Version): How Social Disadvantage Creates Epistemic Advantage. Teoksessa Stephen P. Turner (toim.): *Social Theory and Sociology. The Classics and Beyond*. Cambridge: Blackwell, 146–160.

Harris, Claire & Michael O’Hanlon (2013) The future of the ethnographic museum. *Anthropology Today* 29:1, 8–12.

Hill Collins, Patricia & Sirma Bilge (2016) Intersectionality. Cambridge: Polity Press.

Historiallinen Aikakauslehti 4/2020, Kolonialismi ja Suomi -teemanumero, toim. Janne Lahti & Rinna Kullaa.

Horsti, Karina (2019) Curating Objects from the European Border Zone: The “Lampedusa Refugee Boat”. Teoksessa Karina Horsti (toim.) *The Politics of Public Memories of Forced Migration and Bordering in Europe*. Palgrave Macmillan, 53–70.

Hughes, Sarah A. (2011) The British Museum in Print. From National to Universal Museum. Teoksessa Simon Knell, Peter Aronsson & Arne Bugge Amundsen (toim.) *National Museums. New Studies from Around the World*. Lontoo: Routledge, 192–204.

Huitti-Malka, Riika (2018) *Turvapaikkana museo. Museot turvapaikanhakijoiden kohtaamispaikkana*. Espoo: Helinä Rautavaaran museo.

<https://www.museoliitto.fi/doc/verkkojulkaisut/Turvapaikkanamuseo.PDF> (viitattu 30.4.2020).

ICOM (2017) *ICOM Code of Ethics for Museums* (adopted in 1986, revised in 2004) <https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/ICOM-code-En-web.pdf> (viitattu 7.4.2021).

ICOM (2019) Creating the new museum definition: over 250 proposals to check out! Uutinen ICOMin verkkosivuilla 1.4.2019. <https://icom.museum/en/news/the-museum-definition-the-backbone-of-icom/> (viitattu 30.4.2020).

Ilmonen, Kaisa (2011) Intersektionaalisen queer-tutkimuksen kytkentöjä: Pohdintoja postkoloniaalisen ja intersektionaalisen seksuaalisuudentutkimuksen lähtökohdista ja keskeisistä kysymyksistä. *SQS – Suomen Queer-Tutkimuksen Seuran Lehti* 5:2, 1–16.

Impey, Oliver & Arthur MacGregor (2001) *The Origins of Museums: the Cabinet of Curiosities in Sixteenth- and Seventeenth-Century Europe*. Lontoo: House of Stratus.

Insulander, Eva (2019) Representations of migration, borders and memories in exhibitions: a multimodal text analysis. *Museum & Society* 17:1, 117–132.

Kallio, Kalle (2010) Labour Heritage and Identities in Tampere. Teoksessa Keijo Rantanen (toim.) *Living Industrial Past. Perspectives to industrial history in Tampere region*. Tampere: Museum Centre Vapriikki & Finnish Labour Museum, 110–135.

Kallio, Kalle (toim.) (2013) *Reilusti historiaa. Työväenmuseo Werstaan vaikuttavuus*. Tampere: Työväenmuseo Werstas.

Kallio-Tavin, Mira & Tavin, Kevin (2018) Representations of Whiteness in Finnish Visual Culture. Teoksessa Amelia Kraehe, Ruben Gaztambide-Fernández & Stephen B. Carpenter II (toim.) *The Palgrave Handbook of Race and the Arts in Education*. Springer International Publishing AG, 69–84.

- Karkulehto, Sanna & Saresma, Tuija & Harjunen, Hannele & Kantola, Johanna (2012) Intersektionaalisuus metodologiana ja performatiivisen intersektionaalisuuden haaste. *Naistutkimus* 25:4, 17–28.
- Keskinen, Suvi & Salla Tuori & Sari Irni & Diana Mulinari (toim.) *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Lontoo: Ashgate.
- Kiuru, Elina (2000) Yksityiset ja yhteiset esineet: keräilijän ja museon kokoelmat esineellisen kulttuuriperinnön säilyttäjinä. Teoksessa Janne Vilkkuna (toim.) *Näkökulmia museoihin ja museologiaan*. Helsinki: Ethnos, 64–71.
- Knell, Simon (2011) National Museums and the National Imagination. Teoksessa Simon Knell, Peter Aronsson & Arne Bugge Amundsen (toim.) *National Museums. New Studies from Around the World*, Lontoo: Routledge, 3–28.
- Koivunen, Leila (2015) *Eksotisoidut esineet ja avartuva maailma. Euroopan ulkopuoliset kulttuurit näytteillä Suomessa 1870–1910-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koivunen, Leila (2020) National Museums and the Wider World: The Exclusion of Non-Western Collections at the National Museum of Finland. Teoksessa Holger Weiss (toim.) *Locating the Global*. Berliini: De Gruyter, 425–448.
- Koivunen, Leila & Anna Rastas (2020) Suomalaisen historiantutkimuksen käänne – eli kuinka keskustelu kolonialismista kotoutettiin Suomea koskevan tutkimukseen. *Historiallinen Aikakauskirja* 118:4, 427–437.
- Kostet, Juhani (2010a) Onko suomalaisella museolla aatteellista perustaa? Teoksessa Susanna Pettersson & Pauliina Kinanen (toim.) *Suomen museohistoria*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 17–26.
- Kostet, Juhani (2010b) Suomalaisten museoiden kokoelmat 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa Teoksessa Susanna Pettersson & Pauliina Kinanen (toim.) *Suomen museohistoria*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 266–284.
- Krankenhausen, Stefan (2011) Exhibiting Europe. The Development of European Narratives in Museums, Collections, and Exhibitions. *Culture Unbound: Journal of Current Cultural Research* 3:3, 269–278.
- Kratz, Corinne A. & Ivan Karp (2006) Museum Frictions: Public Cultures/Global Transformations. Teoksessa Ivan Karp ym. (toim.) *Museum Frictions. Public Cultures/Global Transformations*. Durham: Duke University Press, 1–32.
- Kuortti, Joel & Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) (2007) *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Tampere: Vastapaino.
- Labadi, Sophia (2013) The National Museum of Immigration History (Paris, France), neo-colonialist representations, silencing, and re-appropriation. *Journal of Social Archaeology* 13:3, 310–330.
- Laurson, Anneken Appel & Danielle Guldman Sekwati & Simone Søndergaard Bertelsen (2017) Nu er vi del af Danmarkshistorien: Et eksempel på samskabelse mellem borgere og museum. *Nordic Museology / Nordisk Museologi* 2, 70–87.

- Levitt, Peggy (2015) *Artifacts and Allegiances: How Museums Put the Nation and the World on Display*. Oakland, California: University of California Press.
- Loftsdottir, Kristin & Lars Jensen (toim.) (2012) *Whiteness and Postcolonialism in the Nordic Countries: Exceptionalism, migrant others and national identities*. Burlington, VT: Ashgate.
- Logan, William & Ullrich Kockel & Máiréad Nic Craith (2015) *The New Heritage Studies: Origins and Evolution, Problems and Prospects*. Teoksessa William Logan, Máiréad Nic Craith & Ullrich Kockel (toim.) *A Companion to Heritage Studies*. Chichester: Wiley Blackwell, 1–26.
- Löytty, Olli (2005) Toiseus. Kuinka tutkia kohtaamisia ja valtaa. Teoksessa Anna Rastas, Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.) *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino, 161–189.
- Macdonald, Sharon J. (2003) Museums, National, Postnational and Transcultural Identities, *Museum and Society* 1:1, 1–16.
- Mahdollisuuksien museo 2018. Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma 2030*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:11. Helsinki: OKM.
- Mathys, Gillian & Margot Luyckfasseel & Sarah Van Beurden & Tracy Tansia (2019) Renovating the Africa Museum. *Africa is a Country*. Julkaistu 29.4.2019.
<https://africasacountry.com/2019/04/renovating-the-africamuseum> (viitattu 14.5.2020).
- Meyer, Andrea & Bénédicte Savoy (2014) *The Museum Is Open. Towards a Transnational History of Museums 1750–1940*. Berliini: De Gruyter.
- Mikkola Kati & Pia Olsson & Eija Stark (2019) Minority Cultures and the Making of Cultural Heritage Archives in Finland. *Ethnologia Europaea* 49:1, 58–73.
- Miles, Robert (1994) *Rasismi*. Suom. Antero Tiusanen & Juha Koivisto. Tampere: Vastapaino.
- Mohamed, Abdi Noor (2013) Mobile Museum Somalia; Madxafka wareege ee Somalia, Youtube video, julkaistu 15.8.2013. <https://www.youtube.com/watch?v=Vh1EGul0FBk>.
- Mohamed, Abdi Noor (2015) Somali Cultural Heritage in Sweden. Report. Linnaeus University. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:859743/FULLTEXT03> (viitattu 6.6.2020).
- Murphy, David (toim.) (2016) *The First World Festival of Negro Arts, Dakar 1966. Contexts and Legacies. Postcolonialism Across the Disciplines*. Liverpool: Liverpool University Press.
- Museo 2000. Museopoliittinen ohjelma*. Komiteamietintö 31:1999. Helsinki: Opetusministeriö.
- Museolaki (HE 194/2018) Hallituksen esitys eduskunnalle museolaksi ja laiksi opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain muuttamisesta.
- Naguib, Saphinaz-Amal (2013) Museums, Diasporas and the Sustainability of Intangible Cultural Heritage. *Sustainability* 5:5, 2178–2190.
- Nilsson, Elisabeth (2016) Prototyping collaborative (co-)archiving practices: From archival appraisal to co-archival facilitation. *International Conference on Virtual System & Multimedia (VSMM)*, 313–316.

Oikarainen-Jabai, Helena (2013) Kuvakulmia Helsinkiin ja Suomeen somalinuorten silmin. Teoksessa Anna Rastas (toim.) *Kaikille lapsille. Lastenkirjallisuus liikkuvassa, monikulttuurisessa maailmassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 197–214.

Oikarainen-Jabai, Helena (2019) Young Finnish People of Muslim Background: Creating “Spiritual Becomings” and “Coming Communities” in Their Artworks. *Open Cultural Studies* 3, 148–160.

Osma 1954. Suomen museoliiton vuosikirja. Helsinki: Suomen museoliitto 1955.

Palo-oja, Ritva & Leena Willberg (2000) Arvoluokitus – avain museokokoelmien hallintaan. Teoksessa Janne Vilkkuna (toim.) *Näkökulmia museoihin ja museologiaan*. Helsinki: Ethnos, 72–82.

Penny, H. Glenn (2002) *Objects of Culture. Ethnology and Ethnographic Museums in Imperial Germany*. Lontoo: The University of North Carolina Press.

Perry, Jakob Ingemann (2015) The Theme of Migration as a Tool for Deconstructing Identities in Museums: Experiences from the Exhibition Becoming a Copenhagener at the Museum of Copenhagen. Teoksessa Susannah Eckersley, Katherine Lloyd, Rhiannon Mason & Christopher Whitehead (toim.) *Museums, Migration and Identity in Europe: Peoples, Places and Identities*. Farnham: Ashgate, 123–147.

Plankensteiner, Barbara (toim.) (2018) *The Art of Being a World Culture Museum. Futures and Lifeways of Ethnographic Museums in Contemporary Europe*. Bielefeld & Berliini: Kerber.

Price, Sally (2007) *Paris Primitive: Jacques Chirac's Museum on the Quai Branly*. Chicago: University of Chicago Press.

Rastas, Anna (2016) Toimijuus edellä. Näyttely analyysinä yhteisöistä ja kulttuurisista muutoksista. Teoksessa Jukka Jouhki & Tytti Steel (toim.) *Etnologinen tulkinta ja analyysi. Kohti avoimempaa tutkimusprosessia*. Ethnos-toimite 18. Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry.: Helsinki, 125–164.

Rastas, Anna (2019) The emergence of race as a social category in Northern Europe. Teoksessa Philomena Essed, Karen Farquharson, Kathryn Pillay & Elisa Joy White (toim.) *Relating Worlds of Racism: Dehumanization, Belonging and the Normativity of European Whiteness*. Cham: Palgrave Macmillan, 357–381.

Rastas, Anna (2020) Involving diaspora communities through action research. A collaborative museum exhibition on the African presence in Finland. Teoksessa Felipe Espinoza Garrido, Caroline Kogler, Deborah Nyangulu & Mark U. Stein (toim.) *Locating African European Studies*. Lontoo: Routledge, 79–91.

Robert, Nicole (2014) Getting Intersectional in Museums. *Museums & Social Issues*, 9:1, 24–33.

Rossi, Leena-Maija (2012) Kylän ainoa "valkoinen" nainen: Valkoisuuden, sukupuolen ja seksuaalisuuden intersektionaalisuudesta. Teoksessa Kirsti Lempiäinen, Taru Leppänen & Susanna Paasonen (toim.) *Erot ja etiikka feministisessä tutkimuksessa*. Turku: UTU, 21–39.

Rossi, Leena-Maija Rossi (2015) *Muuttuva sukupuoli. Seksuaalisuuden, luokan ja värin politiikkaa*. Helsinki: Gaudeamus.

- Salonlahti, Outi & Sari Salovaara (toim.) (2021) Museoiden saavutettavuuden ja moninaisuuden tarkistuslista. Kulttuurilla kaikille -palvelun julkaisu 1/2021. Kulttuurilla kaikille -palvelu / Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry.
- Salovaara, Sari (2004) Hyvä museo on saavutettava museo. Teoksessa Marjatta Levanto & Susanna Pettersson (toim.) *Valistus / museopedagogiikka / oppiminen. Taidemuseo kohtaa yleisönsä*. Helsinki: Valtion taidemuseo, 65–75.
- Sandell, Richard & Eithne Nightingale (2012) *Museums, Equality and Social Justice*. Lontoo: Routledge.
- Sarr, Felwine & Bénédicte Savoy (2018) *The Restitution of Africa Cultural Heritage. Towards a New Relational Ethics*. https://www.about-africa.de/images/sonstiges/2018/sarr_savoy_en.pdf (viitattu 27.4.2020).
- Silverman, Raymond A. & Joshua A. Bell (2015) *Museum as Process. Translating Local and Global Knowledges*. Oxfordshire: Routledge.
- Sjöberg-Pietarinen, Solveig (2004) *Museer ger mening. Friluftsmuseerna Klosterbacken och Amuri som representationer*. Turku: Åbo Akademis Förlag.
- Smith, Laurajane & Shackel, Paul A. & Campbell, Gary (toim.) (2011) *Heritage, Labour and the Working Classes*. Lontoo: Routledge.
- Thiaw, Ibrahima (2003) Archaeology and the public in Senegal. *Journal of African Archaeology* 1:2, 215–225.
- Thiaw, Ibrahima (2014) The management of cultural World Heritage Sites in Africa and their contribution to sustainable development in the continent. Teoksessa Simon Makuvaza (toim.) *The Management of Cultural World Heritage Sites and Development in Africa*. New York: Springer, 69–82.
- Thomas, Dominic (toim.) (2010) *Museums in Postcolonial Europe*. Lontoo: Routledge.
- Tuhiwai Smith, L. (2012) *Decolonizing Methodologies: Research and Indigenous Peoples*. Toinen painos. New York: Zed books.
- Turunen, J. 2020. Decolonising European minds through heritage. *International Journal of Heritage Studies* 26:10, 1013–1028.
- Työväenmuseo Werstaan kävijätutkimukset ja vuosikertomukset 2011–2019. Työväenmuseo Werstaan arkisto.
- Wilson, Fred & Howard Halle (1993) Mining the Museum. *Grand Street* 44, 151–172.
- Wingfield, Chris (2011) Placing Britain in the British Museum. Encompassing the Other. Teoksessa Simon Knell, Peter Aronsson & Arne Bugge Amundsen (toim.) *National Museums. New Studies from Around the World*. Lontoo: Routledge, 123–137.
- Whitehead, Chris ym. (toim.) (2015) *Museums, Migration and Identity in Europe: Peoples, Places and Identities*. Farnham: Ashgate.

Whitehead, Crish & Susannah Eckersley (2012) *Placing Migration in European Museums: Theoretical, Contextual and Methodological Foundations*. Milano: Politecnico di Milano.

Witcomb, Andrea & Kristal Buckley (2013) Engaging 'with the future of 'critical heritage studies': looking back in order to look forward. *International Journal of Heritage Studies* 19:6, 562–578.

Yval-Davis, Nina (2006) Intersectionality and Feminist Politics. *European Journal of Women Studies* 13:3, 193–209.

Zimmermann, Larry J. (2010) "WHITE PEOPLE WILL BELIEVE ANYTHING!" Worrying about Authenticity, Museum Audiences, and Working in Native American–Focused Museums". *Museum Anthropology* 33:1, 33–36.